

АРТЕМОВА Л. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РИТОРИЧНЕ ПИТАННЯ ЯК КОМПОЗИЦІЙНИЙ ТА
ЕКСПРЕСИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ АВТОРСЬКОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ
(на матеріалі жанру колонки газети “El País”)

Стаття присвячена розгляду риторичного питання як композиційного формотворчого елементу та як продуктивного способу створення експресивності аналітичних публікацій авторської іспаномовної журналістики.

Ключові слова: риторичне питання, композиція, авторська публіцистика, експресивність, оцінність.

Статья посвящена рассмотрению риторического вопроса как композиционного формообразующего элемента и как продуктивного способа создания экспрессивности аналитических публикаций испаноязычной авторской журналистики.

Ключевые слова: риторический вопрос, композиция, авторская публицистика, экспрессивность, оценочность.

The article is dedicated to the study of the rhetoric question as a compositional formal building element and as a productive method of expressiveness creation of analytical publications of Spanish author journalism.

Key words: rhetoric question, composition, author journalism, expressiveness, evaluation.

Стаття має на меті розглянути риторичне питання у двох ракурсах. У першу чергу, як формотворчу композиційну складову авторських аналітичних публікацій, і по-друге, як засіб створення оцінно-емоційного компоненту експресивності. **Актуальність** цього дослідження визначається необхідністю постійного звернення до дослідження мови преси, як найбільш рухомого мовного матеріалу, що найкращим чином відтворює стан сучасної іспанської мови. Отже **новизна** роботи полягає у тому, що в ній вперше на матеріалі сучасної іспанської авторської публіцистики відбувається спроба проаналізувати вживання питальних форм та риторичного питання зокрема з **метою** визначення композиційних і стилістичних особливостей його вплетіння в канву аналітичного жанру колонки. Ці особливості складають **предмет** дослідження, де **об’єктом** виступає сам риторичне питання. **Матеріал** складає корпус авторських колонок періодичного видання “El País” (2012-2013 pp.).

Одним із активно вживаних засобів створення експресії в аналітичній статті виступає питальне речення і його різновиди: риторичне запитання та діалогізм (термін З.Й.Куньч) [1].

А.Г.Горнфельд відносить питання до фігур, що характеризують пристрасне, тобто експресивне мовлення [2:13]. Звернення журналіста до питальних форм зумовлено прагненням до урізноманітнення манери викладення матеріалу, привернення уваги читача до інформації та підкресленні та виокремленні думки поданої у такий спосіб.

Першим елементом композиційної структури аналітичної статті, яка вміщує питальне речення, є **заголовок**. Оформлення заголовку у формі питального речення є достатньо маловживаним, їхня частка у корпусі досліджуваного матеріалу є незначною (досягає 5 відсотків від загального корпусу авторських колонок). Відсутність частотності використання у цьому разі ми розглядаємо як позитивний фактор, тобто така форма не є типізованою, загально вживаною, відповідно, є для читача новою, несподіваною, що дає журналісту право очікувати на підсилений прагматичний ефект. За характером оформлення питальні речення заголовку можна розподілити на дві групи. Такі, що оформлені:

1) повним реченням (типовий вид): *¿Qué es lo indiscutible?* (1), *¿Y si nos vamos?* (2), *¿Cuál es el continente más peligroso?* (3) *¿Quién gobierna?*(4)

2) синтаксичною формою (термін Г.О.Золотової) [3:76]: *¿Otra Europa?* (5), *¿Anticlericales?* (6), *¿Francia homófoba?* (7)

Вважається, що використання лише квантів інформації, фрагментарна номінація зумовлює продуктивність таких заголовків. За семантичним наповненням вони діляться на два види: заголовок-деталь та заголовок-символ (*Europa, ¿año cero?* (8) “*¿Ma-si-vo?*” (9)). За ступенем інформованості (класифікація Г.П.Апалат): [499], такі заголовки ми відносимо до групи обмежено-орієнтовних, тобто таких, що характеризуються мінімально орієнтовним характером, потребують з боку читача створення гіпотези щодо змісту колонки.

Пропонуємо розглянути питання як формотворчий елемент, з одного боку, і як продуктивний засіб створення експресії, з іншого. Загально відомо, що питальні речення характеризують емоційно забарвлене мовлення, вони підказують читачу потрібну думку або ідею.

У вступній частині журналіст звертається до питального речення з метою проголошення своєї позиції, для формулювання тез, для

ознайомлення читача з головною ідеєю статті: *Las civilizaciones realmente avanzadas, o de tipo 3, utilizan toda la energía de su galaxia. Las de tipo 2 sólo aprovechan la de su estrella. Y las de tipo 1, sólo la de su planeta. ¿Y nosotros de qué tipo somos?* (11)

Початок статті має вміщувати стимул, має спонукати читача до ознайомлення із публікацією, а питальна форма тільки підкреслює проблемний характер матеріалу, додатково підсилюючи його прагматичне навантаження. Питання, за звичай риторичного плану, запропоноване на початку статті, відіграє значну роль: воно стимулює розумову діяльність та активізує читача. Висока емоційна напруга виявляється у вживанні ряду питальних речень без відповідей як таких, що виконують роль “містка” з наступним композиційним блоком. Наприклад: *Nuestra economía está rota, pero crecerá un 0,7 en 2014. ¿Quién dijo que no se podía afirmar una cosa y su contraria? Hasta entonces podíamos pensar que la culpa era nuestra. Tanta corrupción, tanto ladrón, tanta incultura política y general, nos ponían en bandeja un diagnóstico específico de ineptitud nacional* (2).

Завдяки такій емоційній формі корпус статті сприймається адресатом через призму емоцій та оцінок, що виникають у нього при ознайомленні з вступною частиною.

У **корпусі** статті провідна роль, яку відіграють питальні речення, це розгорнення аргументації автора з доданням оцінно-емоційного забарвлення. При цьому серії запитань використовуються для розкриття різних граней проблеми. Це може бути розширення одного запитання, його постановка у різних ключах, як наприклад у колонці Хуана Крусса “Простота”: *Se dice que el nuevo Papa es sencillo y humilde. ¿Cómo? ¿No tendría que serlo? ¿No se lo elige por eso? ¿Es que no lo han sido los otros? ¿Es que no lo fue Juan XXIII, no tendría que haberlo sido el Papa polaco, y no lo fue el alemán que dimitió? ¿No debería ser la humildad un rasgo característico del Papa y de cualquier sacerdote?* (11)

Такі запитальні ряди можуть утворювати цілі абзаци, при цьому емоційність підсилюється від речення до речення, автор поступово підводить читача до тієї головної думки, яка винесена у градаційний ряд [5, с. 58], як у колонці Хав’єра Маріаса “Справжнє лицемірство чи протиріччя”: *¿Qué diablos haría mi imagen, o la de cualquier otro escritor, “adornando” ese vídeo del que hablé hace una semana y que se*

presenta con pompa pasado mañana en Bruselas, mientras el presupuesto de este año para las bibliotecas públicas ha sido de cero euros, o se mantiene la más absoluta permisividad con la piratería de textos en Internet, que a la larga nos llevará a unos cuantos a dejar de escribir? ¿Qué la de cualquier cineasta o actor, cuando los teatros y cines han pasado de golpe de un 8% de IVA a un 21%, convirtiéndonos en el país europeo con el mayor gravamen impuesto a los aficionados a esas dos artes que el Gobierno rebaja a meros “espectáculos”, y en consecuencia se cierran salas sin parar? ¿Qué la de cualquier médico notable, mientras la sanidad pública es desmantelada, privatizada, reducida y encarecida? ¿Qué la de cualquier científico o investigador de renombre, cuando a sus colegas se les ha cercenado o suprimido toda ayuda económica para realizar su labor y se los empuja a irse de España para sobrevivir? (12)

Автор створює загальну тональність тексту за допомогою таких дієслів: *dejar, rebajar, cerrar, desmantelar, reducir, cercenar, suprimir*. Всі вони у певній мірі пов'язані зі значенням “припинення роботи, закриття, знищення”, тобто з темою результату економічної кризи і неправильних дій уряду. Накопичення цих контекстуальних синонімів, які підсилюються паралельними синтаксичним конструкціями та анафоричними початками, оформлені як питальні речення найкращим чином відображають емоційний стан журналіста, який обурений ситуацією у культурному просторі Іспанії. За відсутності будь-якої відповіді вважаємо, що автор ставив на меті ознайомити читача з фактами, і вибрав саме таку форму пред'явлення матеріалу як оптимально впливову.

Якщо ж відповідь є, то вона є “вінцем” питального ряду, його ударним елементом, як наприклад у статті Соледад Гал'єго Діас “А що до того виступу?": *¿No están pagando ya? ¿No se ha subido el IVA, se han bajado los sueldos y las pensiones, se ha aumentado el copago sanitario y se han suprimido becas y ayudas escolares? ¿Qué más quieren? ¿La mitad de los ahorros de los pequeños depositantes? No hay que preocuparse, dice Almunia, porque Chipre es “un caso extraordinario” (13).*

Така манера викладу матеріалу, а саме, чергування блоків “запитання-відповідь” використовується публіцистами як засіб виокремлення, експресивної насиченості, для загострення уваги на

певному аспекті проблеми. Слід зауважити, що відповіді у таких біномах можна класифікувати за принципом:

а) коротка нотатка типу *probablemente, no lo creo, no es así*, які вміщують оцінні елементи: *¿Son inevitables estos accidentes y problemas originados en Asia? Claro que no.* (3) Або *Pero ¿por qué lo hace? ¿Qué espera ganar con ello? Las elecciones, evidentemente* (14).

б) розгорнута відповідь у формі повного речення. Наприклад, як у статті Хав'єра Переса Ройо "А що не можна обговорювати?": *Pero, ¿puede extenderse esa indiscutibilidad a la pretensión de los ciudadanos de una parte del Estado a que se abra un debate acerca de su permanencia como ciudadanos de ese Estado o de su constitución como ciudadanos de un Estado distinto, independiente del primero? En democracia no se puede abrir un debate sobre la titularidad y el ejercicio de los derechos fundamentales o sobre la naturaleza representativa de los poderes del Estado. Pero, ¿no se puede abrir un debate sobre la pretensión de independencia de los ciudadanos de un determinado territorio? En mi opinión, el constituyente español de 1978 excluyó el debate.* (1) Або у Хосепа Рамонеди "Підкоритися і вмерти": *¿Cuál es el resultado de esta disolución de la política en la economía? Que la sociedad queda a merced de cualquiera que se presente como redentor, y, como es sabido, detrás de un redentor siempre hay un impostor* (15).

Запитально-відповідальні єдності створюють модальність невимушеного спілкування розмовного стилю [6:244], вони втягують читача у роздуми автора, примушують думати разом із ним [4:168]. Це так звані "запитання-роздуми", коли відповідь ніби адресована самому собі, однак вона носить дискусійний характер. Тобто з одного боку, такий біном відображає сумніви та роздуми журналіста, а з іншого одночасно повідомляє про результати цих роздумів, ніби натякаючи на них [7:264].

Зауважимо, що аналітична стаття, яка вміщує питальні форми у всіх випадках, є завжди емоційно насиченою, експресивно маркованою. Наприклад: *Sin embargo, ¿no sería mejor trasladar a toda la curia, con sus pompas y sus obras, a la sede de Eurovegas, convirtiéndola así en santa? Imaginen: los pecadores vaciando sus bolsillos, los obreros echando el bofe, y luego todos arrodillados luego en los confesionarios que, en fila, se instalarían en un discreto patio trasero* (16). Завдяки вживанню питальної форми весь контекст отримує

емоційне забарвлення, а інформація, яку журналіст представляє у формі запитань, легше знаходить відгук у читача, бо вона є емпатично виділеною.

Особливе місце посідають запитання у формі неповних речень: *Todos estamos emocionados ante los buenos sentimientos del señor Fischer; pero al ser esto irrelevante, y al no darse tampoco ningún condicionamiento por cuestiones de principios, hay que pensar que cuando ha manifestado su horror ha sido porque estaba trabajando a favor de algún interés. ¿Cuál? No tenemos información solvente al respecto, de modo que es legítima la conjetura* (8).

У багатьох із вище наведених прикладів автор застосовує риторичне запитання, але не з метою отримання відповіді. Його намір – привернути увагу читача до найсуттєвішої, важливої думки повідомлення. Риторичне питання активно використовується в авторській публіцистиці для створення емоційно-експресивного тону викладу. За лексико-граматичною формою риторичне запитання не відрізняється від звичайного, однак не потребує відповіді бо [5:56-59]:

1) відповідь відома усім, наприклад: *¿Renunciarían con buena cara Juan Antonio y sus compas a esa pérdida de privilegios?* (17)

2) відповіді ніхто не знає, її зовсім не існує [8:149-150]: *El diario Le Monde se hacía eco el pasado día 19 de los feos tiempos que corren para la cultura en España, preguntándose qué ha hecho el cine español para merecer esto y por qué se está empobreciendo sistemáticamente la oferta cultural española. ¿Se trata de una venganza, hay caza de brujas, existe una mano negra detrás de todo esto?* (18)

Риторичне питання є не тільки виражає авторське ставлення до дійсності, передає його почуття, їх гамму та нюанси у виразній формі, але водночас програмує певну реакцію читача. Публіцист не стільки особливим чином оцінює будь-що, скільки намагається передати своє ставлення читачеві, який завдяки риторичному питанню ніби запрошується до розмови, стає співрозмовником журналіста. Відповідно риторичне питання виступає формою спілкування, контакту журналіста з тими, кому він адресує свої статті. У тексті публікації риторичне питання виконує наступні функції: привертає увагу, посилює вплив, підвищує емоційний тон, створює піднесеність [4:167]. І має такі специфічні риси: особливу інтонацію

переконливості, впевненості у протилежному; особливе лексико-семантичне наповнення такого речення; особливий порядок слів та контекст [7:265].

Заперечення у формі риторичного запитання набуває більшої категоричності: *¿Hubiera sentido yo la necesidad de atrapar el pasado de haberlo tenido así a mi alcance, hecho presente por una filmación? ¿No necesitará el recuerdo ese esfuerzo invocatorio para fijarse como tal? Ha de haber una diferencia entre contemplar pasivamente y hacer tuyo el recuerdo, conquistarlo* (19). Акцентуючи увагу читача на категоричності заперечення, риторичне питання допомагає передати емоційні відтінки, необхідні для того, щоб він зміг краще зрозуміти, усвідомити те, що відчуває сам автор, перейнявся проблемою, наблизився до власного висновку [4:57].

Традиційним є вживання риторичного питання у **кінцівці** аналітичної статті. Воно підсумовує зміст абзацу, виокремлює головну думку, виступає своєрідним закликком до дій [140:72].

Для іспанської аналітичної статті є характерним формулювання пафосної та іронічної кінцівки за допомогою питального речення: *Yo desde ahora mismo no me pienso preocupar nunca más en lo que me queda de vida y por los siglos de los siglos, y cuando vea a gente recogiendo comida en un súper con la excusa de que van a repartirla entre los menesterosos, pues me encararé. A ver, ¿qué menesterosos? ¿Acaso ellos quieren trabajar? ¿Y qué van a comer? ¿Galletas? Venga ya, que os quejáis de vicio, país de desagradecidos y de demagogos* (20).

Закінчуючи публікацію питанням, автор очікує, що його аргументи, наведені протягом корпусу статті, допоможуть читачеві самостійно сформулювати відповідь. Іntenція автора може полягати також в тому, щоб стимулювати читача до роздумів, які приведуть його до відповіді. *Por lo demás, ¿no podrían los vascos o los lombardos, en esa hipotética Europa latina, decir que no tiene sentido obligarles a vivir como españoles o italianos y a perder su patrimonio cultural? ¿No debería ser precisamente una de las mayores fortalezas de una Europa unida el logro de la unidad política y económica sin pérdida de diversidad cultural, sin que nadie obligue a nadie a llevar una forma de vida que no quiere llevar? ¿No asoma la pezuña en el argumento de Agamben el principal enemigo histórico de Europa, que es el nacionalismo? ¿No es en el fondo la nueva Europa de Agamben la vieja Europa de siempre?*

Ustedes dirán (5). Питання на кінці статті може також підкреслювати, що проблема є відкритою для обговорення.

Ми дійшли висновку, що використання риторичних питань у аналітичних статтях підпорядковано наступним вимогам: 1) реалізації впливової функції; 2) встановленню контакту з читачем; 3) стимуляції читача до певних дій. Вони виражають ствердження, категоричне заперечення, спонукають до дії, підкреслюють провідну думку, передають емоційний відгук на ситуацію, підсилюють загальну експресивність, що у цілому створює насичений емоційно-оцінний фон авторської публікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куньч З.Й. Риторичний словник / Куньч Зоряна Йосипівна. – К. : Рідна мова, 1997. – 344 с.
2. Горнфельд А.Г. Фигуры в поэтике и риторике/ Горнфельд Аркадий Георгиевич // Вестник молодых ученых. Филологические науки.– 2000. – № 2. – С. 12-24.
3. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Золотова Галина Александровна. – М. : Наука, 1982. – 368 с.
4. Апалат Г.П. Структура, семантика і прагматика текстів-інтерв'ю (на матеріалі сучасної англійської преси) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Г. П. Апалат. – К., 2002. – 203 с.
5. Инполитова Н.Б. Изобразительные средства в публицистике : учеб. пособие / Мордов. гос. ун-т им. Н.П. Огарева. – Саранск : МГУ, 1988. – 79 с.
6. Матвеева Т. В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04/ Матвеева Тамара Вячеславовна. – Свердловск, 1991. – 456 с.
7. Клюев В.М. Риторика./ Клюев Евгений Васильевич. – М. : Наука, 1999.– 358 с.
8. Мацько Л. І. Риторика / Мацько Любов Іванівна. – К. : Вища школа, 2003. – 311 с.
9. Кузнецов В.Г. Функциональный стили современного французского языка / Кузнецов Валерий Георгиевич. – М.: Высшая шк., 1991. – 160 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Pérez Royo J. ¿Qué es lo indiscutible? / Javier Pérez Royo. – El País, 4/10/2013.
2. Grandes A. ¿Y si nos vamos? / Almudena Grandes. – El País, 22/04/2013.
3. Naím M. ¿Cuál es el continente más peligroso?/Moises Naím. – El País, 18/05/2013.
4. Rivas M. ¿Quién gobierna? /Manuel Rivas. – El País, 18/05/2013.
5. Cercas J. ¿Otra Europa? / Javier Cercas. – El País, 9/06/2013.
6. Rivas M. ¿Anticlericales? / Manuel Rivas. – El País, 16/03/2013.
7. Naïr S. ¿Francia homófoba? / Sami Naïr. – El País, 31/05/2013.
8. Naïr S. Europa, ¿año cero? /Sami Naïr. – El País, 29/06/2012.
9. Cruz J. “¿Ma-si-vo?” / Juan Cruz. – El País, 15/07/ 2012.
10. Sampedro J. Después de Copenhague / Sampedro Javier. – El País, 20/12/2009.
11. Cruz J. La sencillez / Juan Cruz. – El País, 17/03/2013.
12. Marías J. Puras hipocresía o contradicción./ Javier Marías. – El País, 2/06/ 2013.
13. Gallego-Díaz S. ¿Qué fue de aquel discurso? / Soledad Gallego-Díaz.– El País, 31/03/2013.
14. Gil Calvo E. Inmovilismo / Enrique Gil Calvo. – El País, 27/10/2013.
15. Ramoneda J. Obedecer y morir/Josep Ramoneda. – El País, 21/04/ 2013.
16. Torres M. Euroidea / Maruja Torres. – El País, 13/09/2012.
17. Reverte J.M. Francisco / Jorge M. Reverte. – El País, 3/ 10/2013.
18. Galán D. A piñón fijo / Diego Galán. – El País, 28/ 09/2012.
19. Ordoñez M. La vida bajo el agua / Marcos Ordoñez. – El País, 14/11/2012.
20. Torres M. Españoles todos / Maruja Torres. – El País, 12/05/ 2013.